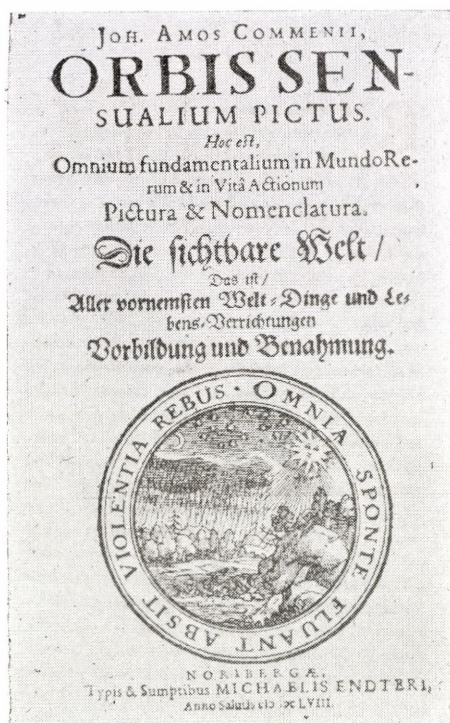

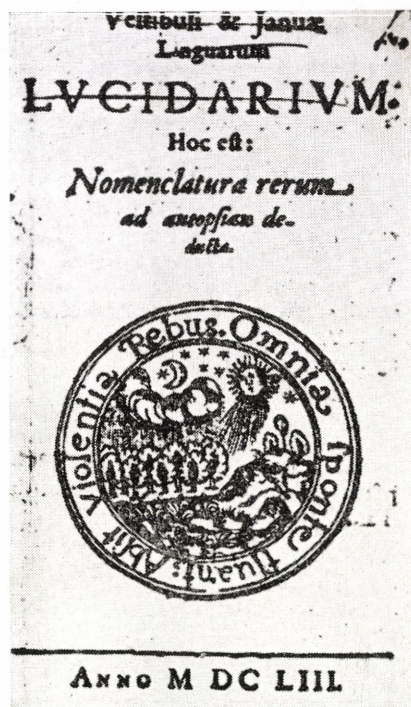
**A VESTIBULI ET JANUAE LUCIDARIUM PATAKI KIADÁSÁNAK
ÚJABBAN FELFEDEZETT TÖREDÉKEIRŐL**

Dr. BAKOS JÓZSEF

Ismeretes, hogy Comenius Sárospatakon írt, s méltán világhírre szert tett könyve, az Orbis Pictus teljes szövegével és képanyagával Nürnbergben jelent meg 1658-ban (vö. 1. kép). De az is tudott dolog,

1. kép

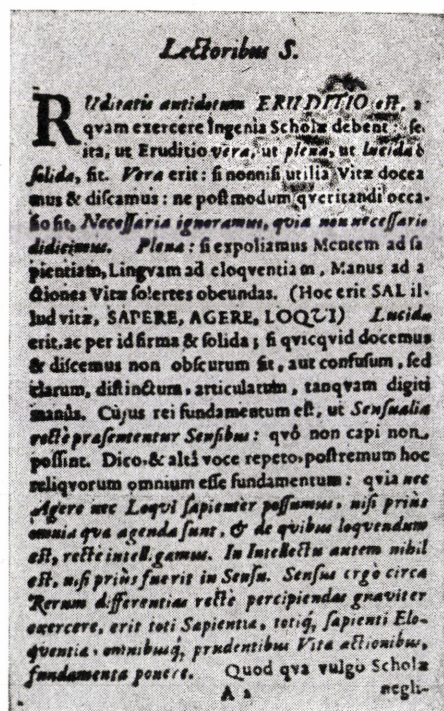

2. kép

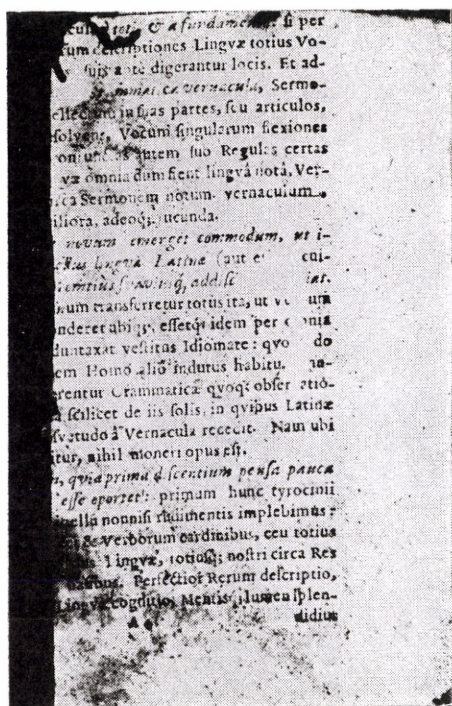
hogy Comenius megkísérelte azt is, hogy könyve a pataki nyomdában jelenjék meg. Elhatározásának eredményeképpen kezdett hozzá Renius György 1653-ban Comenius képekkel is ellátott könyvének a kinyomásához. A könyv címe itt még *Lucidarium*, illetőleg *Vestibuli et Januae Lingvarum Lucidarivm*. Hoc est: *Nomenclatura rerum ad autopsian deducta*, Anno MDCLIII. (vö. 2. kép). Erre a munkájára utal Comenius a *Schola Ludus* pataki kiadásának előszavában is: „Nos hic pro dilucidanda sensualium encyclopaedia pingi et e ligno sculpi curavimus figuras, quae nunc sub titulo Vestibuli et Januae linguarum Lucidarii prelo parantur”. Sajnos a könyvet a Comenius által gyakran említett okok miatt (vö. Op. Did. 138. Bakos: *Az Orbis Pictus* és magyar szövege, az Egri Ped. Főiskola Füzetek, 136. sz. 141.) nem sikerült Patakon megjelentetnie, s eddigi tudásunk szerint egészen kis töredék, talán csak az *első ív* került a pataki nyomdában nyomás alá. 1957-ben G. H. Turnbull, angol egyetemi tanár egyik cikkében (vö. *Acta Comeniana*, 1957. XVI. I. 35—42: *An incomplete Orbis Pic-*

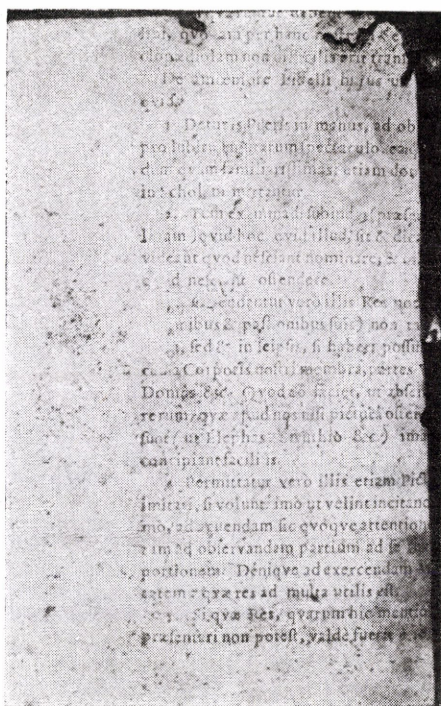
3. kép

4. kép

5. kép

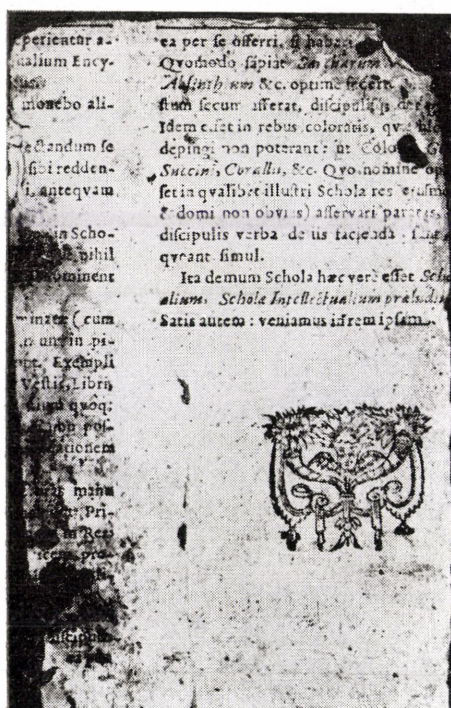
6. kép

tus of Comenius printed in 1653.) közölte, hogy Comenius angol barátja, *Hartlib* hagyatékában meg is találta a *Lucidarium*nak a pataki nyomda prése alól kikerült első oktavívét. A fakszimilében is közölt pataki *Lucidarium* képanyagát Geréb is kiadta az *Orbis Pictus* új megcsonkított kiadásában. (Magyar Helikon, 1959.) Már *Turnbull* közleményéből is kiderült, hogy az *Orbis Pictus* pataki „előzménye”, a *Lucidarium* a pataki tankönyvek, a *Vestibulum*, a *Janua*, az *Atrium* mintájára csak latin textussal jelent volna meg. De az is bizonyossá vált, hogy a *Lucidarium* szövege sem azonos teljesen a később Nürnbergben napvilágot látott *Orbis* textusával. Szerintünk a pataki textus nemcsak egyszerűbb, hanem didaktikailag is formáltabb.

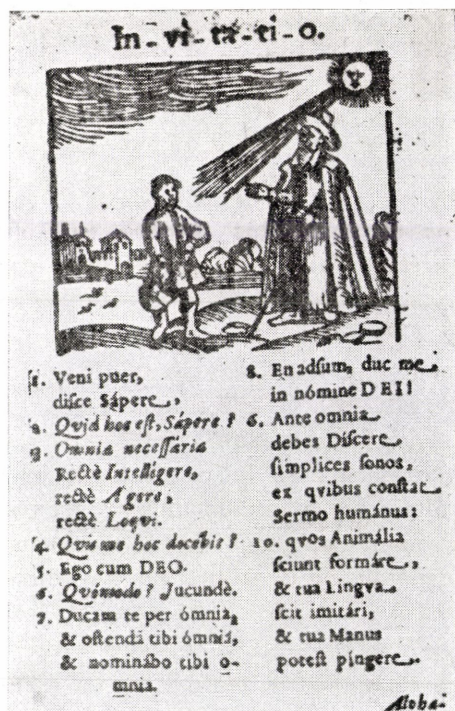
A fentebb elmondottakat bizonyítják azok a töredékek is, (vö. 3—7. kép), amelyeket egy szerencsés véletlen folytán fedeztem fel Sárospatakon. Czegle Imre, a sárospataki Tudományos Gyűjtemények Könyvtárának dolgozója arra hívta fel a figyelmemet, hogy a miskolci Lévay Gimnázium könyvtárából származó egyik könyv szétfoszlott

kötéstáblájából „az Orbis Pictus valamelyik kiadásának néhány lapja” hullott ki. Vizsgálódásaim eredményeképpen azonban kitűnt, hogy nemcsak a magyar Comenius-filológia, hanem a magyar könyvnyomdászat történetét kutatók számára is nagyon értékes ez az előkerült néhány lap, mert valójában a Patakon 1653-ban nyomdába került Lucidarium első ívének négy oldala jutott kezembe. A Hartlib-hagyaték oldalaival való összehasonlításból az is kitűnik, hogy e pataki töredékek már korrigált oldalak (vö. Invitatio: a Hartlib töredék oldalán szereplő hibás 6. számot [vö. 8. kép] a patak-töredéken 9-re javítva találjuk). A pataki töredékek még arról is tanúskodnak, hogy a korrekció nyomán új tükör-elrendezést is végrehajtott a nyomda.

Nem véletlen az sem, hogy e néhány lapnyi töredék éppen a pataki nyomda egyik 1655-ben megjelent kiadványának kötéstáblájából került elő. A pataki könyvkötő ui. a Lucidarium már kinyomott első ívét vagdosta szét, s bélelte vele a *Compendium doctrinae Chri-*

7. kép

8. kép

9. kép

stianiae — Az keresztényi tudománnak Rövid Summája (Patakin—
Sárospatakon, Renius György által, MDCLV.) címmel (vö. RMK. I.
903) megjelent könyv kötéstábláját.

A Comenius-filológia számára több okból is fontos dokumentu-
mok ezek az újabban felfedezett pataki töredékek is. Először is azért,
mert Turnbull mellett már mi is bizonyíthatjuk, hogy Comenius való-
ban megpróbálta az Orbist, illetőleg előzményét Patakon megjelentetni.
Másképp az Orbis Comenius által készített képeinek eredetiségére vo-
natkozólag is értékes adatokat szolgáltatnak a felfedezett oldalak is,
és így az Orbis Pictus illusztrációinak fejlődéstörténete számára is
forrásértékű dokumentumok a megtalált töredékek képei is.

Comenius több ízben hangsúlyozta, hogy az illusztrálásra felhasz-
nált képek forrásául sok esetben élő dolgok, tárgyak, stb. szolgáltak
számára is. Ezért is vethetem fel itt azt a feltevésemet is, hogy az elő-
került képeken pataki vonatkozás nyomai is megtalálhatók, mert az
Invitatio-hoz adott rajzon pl. a pataki kollégium egykorú alakját for-

málhatta szemléltető rajzzá Comenius. Az *Ignis*-hez társult rajzban (vö. 9. kép) a pataki várkastély Comenius korabeli formáját is sejt-hetjük.

Az újabban felfedezett töredékek azt is példázzák, hogy Comenius hazánkban, Sárospatakon valóban az emberfeletti erőfeszítések és a merész próbálkozások jegyében is dolgozott és alkotott.